

Misiło, Eugeniusz

Prasa Zachodnio-Ukraińskiej Republiki Ludowej : zarys bibliograficzny

Kwartalnik Historii Prasy Polskiej 26/2, 53-76

1987

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

EUGENIUSZ MISIŁO (Warszawa)

PRASA ZACHODNIO-UKRAIŃSKIEJ REPUBLIKI LUDOWEJ. ZARYS BIBLIOGRAFICZNY

Przeglądając dotychczasowy dorobek historiografii zarówno polskiej, jak i ukraińskiej dotyczącej Zachodnio-Ukraińskiej Republiki Ludowej (ZURL), odnosi się wrażenie, iż zainteresowanie jej dziejami swój okres świetności osiągnęło w latach dwudziestolecia międzywojennego. Wówczas to powstał szereg cennych, nierzadko monumentalnych prac, sukcesywnie ogłaszano drukiem wspomnienia polityków i wojskowych biorących udział w tworzeniu i obronie ZURL¹. Z myślą o dokumentowaniu dziejów ZURL ukraińskie kręgi kombatanckie działające w Polsce utworzyły nawet specjalne wydawnictwo pn. „Czerwona Kałyna”². Od 1945 r. badania nad dziejami zachodnioukraińskiej państwowości kontynuowane są niemalże wyłącznie przez ukraińskich historyków emigracyjnych. Prawie całkowity brak dostępu do archiwaliów z tego okresu sprawił, iż problematyka ZURL na warsztatach polskich historyków pojawia się stosunkowo rzadko³.

¹ Podstawowe prace dotyczące ZURL: O. Kuźma, *Łystopadowi dni 1918 r.*, Lwów 1931, Nowy Jork 1960; M. Łozynśkyj, *Hałyczyna w rr. 1918—1920*, Wiedeń 1922, Nowy Jork 1970; M. Stachiw, *Zachidna Ukrajina: Narys istoriji derżawnoho budywnyctwa ta zbrojnoji i dyplomatyčnoji oborony w 1918—1923*, t. 1—5, Scranton 1959—1961; L. Szankowśkyj, *Ukrajnśka Hałyčka Armia: wojenno-istoryczna studia*, Winnipeg 1974; A. Krezub, *Narys istoriji ukrajnśko-polskoji wijny 1918—1919*, Lwów 1933, Nowy Jork 1966; C. Mączyński, *Boje lwowskie*, t. 1—2, Lwów 1921. Szczegółowy przegląd publikacji zawiera praca: P. R. Magoci, *Galicja: a historical survey and bibliographic guide*, Toronto 1983, s. 174—188.

² Spółdzielnia Wydawnicza „Czerwona Kałyna” utworzona została we Lwowie 17 VII 1921. Główne wydania: miesięcznik „Litopys Czerwonoji Kałyny” (1929—1939), „Kalendar Czerwonoji Kałyny” (1922—1939; od 1926 tytuł: „Istorycznyj kalendar-almanach Czerwonoji Kałyny”) oraz kilkadziesiąt książek, zbiorów pieśni wojskowych itp.

³ W Polsce po 1945 opublikowano dotychczas na ten temat: H. Bątownski, *Rozpad Austro-Węgier 1914—1918 (sprawy narodowościowe i działania dyplomatyczne)*, Warszawa 1965; Z. Zaks: 1) *Walka dyplomatyczna o naftę wschodniogalicyską 1918—1923*, „Z Dziejów Stosunków Polsko-Radzieckich”, t. IV: 1969, s. 37—60; 2) *Problem Galicji Wschodniej w czasie wojny polsko-radzieckiej*, „Stu-

Analiza prac dotyczących okresu ZURL wykazuje, iż w większości z nich dominuje problematyka związana z wojną polsko-ukraińską 1918—1919 oraz historią ukraińskiej wojskowości. Istnieje równocześnie cały szereg zagadnień słabo poznanych, jak: ukraińska myśl polityczna w ZURL, funkcjonowanie ukraińskiej administracji (zarówno szczebla centralnego, jak i terenowego), działalność organizacji społecznych i politycznych, rozwój kultury, oświaty, republikańskiej prasy.

Jedną z zasadniczych przyczyn uniemożliwiających opracowanie dzieł ukraińskiego czasopiśmiennictwa lat 1918—1919 jest brak źródeł oraz szątkowy stan zachowania samej prasy. Burzliwe wydarzenia towarzyszące narodzinom i rozwojowi prasy republikańskiej, ograniczone nakłady, niskiej jakości papier — wszystko to sprawiło, iż niektóre pisma już w chwili druku stawały się prawdziwą rzadkością. W przypadku szeregu gazet i czasopism do dnia dzisiejszego zachowały się tylko pojedyncze egzemplarze⁴. O istnieniu innych dowiadujemy się często z nie w pełni wiarygodnych źródeł. Trudność ta sprawiła, iż w chwili obecnej napotyka się poważne przeszkody już na etapie prac związanych z ustaleniem rozmiarów ilościowych tego zjawiska wydawniczego, nie mówiąc już o analizie treści poszczególnych tytułów, ich orientacji politycznej, poznaniu mechanizmów rządzących ówczesnym rynkiem prasowym, czy też polityką prasową ZURL. O skali problemu niech świadczy fakt, że w opublikowanym w 1936 r. artykule W. Baczyńskiego na temat prasy ZURL⁵, do którego informacje gromadził autor w oparciu m. in. o bogate (wówczas) zbiory prasy znajdujące się w Bibliotece Naukowego Towarzystwa im. T. Szewczenki we Lwowie oraz w prywatnych kolekcjach, odnotowanych zostało i opisanych tylko 36 tytułów gazet i czasopism zachodnioukraińskich, w porównaniu z 73, które odnotował autor niniejszego artykułu⁶.

Większość publikacji wykorzystanych przy opracowywaniu tego artykułu przedstawia stosunkowo niewielką wartość: dotyczy z reguły po-

dia z *Dziejów ZSRR i Europy Środkowej*”, t. VII: 1972, s. 79—109; J. Radziejowski, *Ideologiczne i organizacyjne kształtowanie się ruchu komunistycznego na terenie Ukrainy Zachodniej w latach 1918—1923*, „Z pola walki”, 1971, nr 2, s. 27—48; B. Ratyńska, *Rola ropy w kształtowaniu stosunków państw zachodnich do sprawy Galicji Wschodniej 1918—1919*, Warszawa 1957; A. Deruga, *Polityka wschodnia Polski wobec ziem Litwy, Białorusi i Ukrainy (1918—1919)*, Warszawa 1969.

⁴ W polskich bibliotekach i archiwach znajdują się tylko pojedyncze egzemplarze 20 pism (na 73, jakie się ukazywały).

⁵ W. Baczyński, *Presja ZUNR w 1918—19 rr.*, „Nowy Czas”, 1936, nr 164—172, 176.

⁶ Por. E. Misiło, *Bibliografia prasy ukraińskiej w Polsce (1918—1939) i Zachodnio-Ukraińskiej Republice Ludowej (1918—1919)*, Warszawa 1986, s. 376—395 (maszynopis w Pracowni Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego XIX i XX w. IBL PAN).

jedynczych periodyków, prasy wojskowej, pisemek ukazujących się w obozach internowanych żołnierzy UHA⁷. Tylko nieliczni autorzy (Baczynski, Daszkiewicz) znali tę prasę z autopsji, co sprawia, iż podawane informacje często są ze sobą sprzeczne, a nierzadko i nieprawdziwe. W przypadku prasy ukraińskiej wydawanej w okresie po wycofaniu się armii i rządu ZURL za Zbrucz jedynie czasopisma wojskowe tzw. Czerwonej Ukraińskiej Halickiej Armii zostały bardzo dokładnie omówione przez znakomitego badacza dziejów prasy ukraińskiej J. Daszkiewicza⁸. Nie ma natomiast żadnych opracowań do dziejów prasy ZURL wydawanej na emigracji.

Analiza wymienionych tu publikacji, w konfrontacji ze szczątkowym stanem zachowania poszczególnych periodyków w zbiorach polskich i zagranicznych bibliotek, oraz brak archiwaliów nie napawają optymizmem. Każą przypuszczać, że w obecnej sytuacji wyjście w badaniach nad prasą ZURL poza prace o charakterze przyczynkarskim i bibliograficznym w tej dziedzinie jest mało realne.

Opublikowany w 1983 r. *Spis tytułów prasy ukraińskiej w Drugiej Rzeczypospolitej (1918—1939)* uwzględnia również szereg tytułów gazet i czasopism wydawanych w latach 1918—1919 na terytorium Zachodnio-Ukraińskiej Republiki Ludowej⁹. Dla wielu z nich brakowało wówczas jeszcze w pełni wiarygodnych informacji, dotyczących w szczególności okresu ukazywania się, co rodziło wątpliwości, czy dane pismo zakwalifikowane do ukraińskiej prasy republikańskiej rzeczywiście było wydawane na obszarze ZURL, czy też powstało już po zajęciu jej terytorium przez wojska polskie. W rezultacie do pracy wkradło się wiele nieścisłości i omyłek¹⁰. Ich usunięcie było możliwe dopiero po wnikliwej weryfikacji dat powstania i likwidacji poszczególnych pism, w powiąza-

⁷ I. Krewiećkyj, *Ukrajńska presa w Halycyni w 1918—1919 rr.*, „Republika”, 1919, nr 1; T. Maritczak, *Czasopis dla wijska „Kozackij Hotos” (1919)*, „Litopys Czerwonoi Kałyny”, 1938, nr 3; W. Paczowskiy, *Z istoriji Presowoji Kwatry UHA*, „Ukrajnskyj Skytalec”, 1923, nr 15, s. 6—8; O. Nazaruk, *Rik na Wetykyj Ukrajinii*, Wiedeń 1920; J. Iwaneć, *Presowa Kwatyr USS*, „Kalendar Czerwonoi Kałyny”, Lwów 1935; O. Lewyćkyj, *Propahanda i presa*, [w:] *Ukrajńska Halycka Armija. Materialy do istoriji*, Winnipeg 1958, s. 325—333; W. Kałyna, *Ukrajnsko-polska wijna*, tamże, s. 393—425.

⁸ J. Daszkiewicz, *Komunistyczna ta radjanska presa w Zachidnij Ukrajinii u 1919—1920 rr.*, „Ukrajnskyj Istorycznyj Żurnał”, 1958, nr 1, s. 117—124.

⁹ E. Misiło, *Spis tytułów prasy ukraińskiej w Drugiej Rzeczypospolitej 1918—1939*, Warszawa 1983.

¹⁰ M. in. „Hromadska Dumka” (Rudki 1 II — 16 IV 1919, red. M. Fedyszyn i I. Rozdołskyj) oraz „Nasza Meta” (Drohobycz 30 I — 8 II 1919, red. i wyd. S. Terlećkyj), ukazujące się na terytorium ZURL, błędnie zostały zakwalifikowane do czasopism na obszarze kontrolowanym przez władze polskie. W rzeczywistości, po zajęciu Rudek i Drohobycza przez oddziały polskie obydwie pisma uległy likwidacji.

niu ze szczegółową analizą rozwoju sytuacji militarnej w trakcie trwania wojny polsko-ukraińskiej, a w głównej mierze cezur wyznaczających czas istnienia w poszczególnych miejscowościach administracji ukraińskiej.

Pojawia się w tym miejscu najistotniejszy problem, z jakim zetknięto się w pierwszym etapie badań nad prasą ZURL, a mianowicie kwestia przyjęcia wyraźnych kryteriów, wedle których należy poszczególne tytuły gazet i czasopism ukraińskich uznać za republikańskie lub też nie. Jest to zagadnienie, wbrew pozorom, bardzo istotne. Posługując się bowiem kryterium prawnym, należałoby przyjąć zasadę, iż istnienie Zachodnio-Ukraińskiej Republiki Ludowej, zapoczątkowane 1 listopada 1918 r., nie zakończyło się w połowie lipca 1919 r., z chwilą wycofania się rządu ukraińskiego i armii za Zbrucz. Był to stan przejściowy, wywołany działaniami o charakterze militarnym. Dopiero decyzja Rady Ambasadorów z 15 marca 1923 r. zmieniła dotychczasowy stan prawny tego terytorium, przyznając suwerenność nad nim Polsce. Jednakże kierując się tym kryterium, do prasy ZURL należałoby zakwalifikować wszystkie pisma ukraińskie, jakie ukazywały się na terytorium Zachodniej Ukrainy od 1 listopada 1918 do 15 marca 1923 r., a więc zarówno zakładane przez władze ukraińskiej republiki, jak i te wydawane później za zgodą polskich władz. Niedoskonałość tego kryterium jest oczywista. Jak wiadomo, utworzenie ZURL zbiegło się w czasie z kontrakcją zbrojną i polityczną strony polskiej, która doprowadziła w rezultacie do przejściowego podziału terytorium b. Galicji Wschodniej na dwie części; w obydwu zaczęła powstawać prasa ukraińska¹¹. Jest też faktem bezspornym, że wraz z opuszczeniem terytorium ZURL przez jej rząd i armię prasa republikańska wskutek represji ze strony władz polskich uległa całkowitej likwidacji. Spośród kilkudziesięciu tytułów gazet i czasopism, które ukazywały się na terytorium ZURL, po kilkuletniej przerwie zezwolono na wznowienie jedynie dwóch pism¹². W miejsce zlikwidowanych ukraińskich czasopism republikańskich po lipcu 1919 r. zaczęła powstawać całkowicie nowa prasa, podlegająca kontroli i wyłącznie za zgodą polskiej administracji, często tworzona z jej inspiracji, narzucająca jej ugodowy charakter. Część z tych wydawnictw świadomie podszywała się pod wydawaną do niedawna w danej miejscowości prasę republikańską, poprzez zbliżony brzmieniem tytuł, zakamuflowaną treść próbując

¹¹ 18 X 1918 r. powstała Ukraińska Rada Narodowa pod przewodnictwem Jewhena Petruszewycza. W nocy z 31 X na 1 XI 1918 Ukraińcy opanowali Lwów oraz większość terytorium b. Galicji Wschodniej. 13 XI Rada Narodowa proklamowała utworzenie Zachodnio-Ukraińskiej Republiki Ludowej (ZURL), od 3 I 1919 r. — po zjednoczeniu ZURL z Ukraińską Republiką Ludową (UNR) — stosowana była dla tego terytorium nazwa: „Zachidnia Oblast' Ukrajinškoji Narodnoji Respubliki”. Łozynśkyj, *op. cit.*

¹² Były to: dziennik „Diło” i tygodnik „Swoboda”.

stworzyć wrażenie, iż czasopismo to jest jej naturalną kontynuacją¹³. Po przerwie wojennej wznawiały również wydawanie własnej prasy ugrupowania moskwofilskie, wrogo ustosunkowane do państwa ukraińskiego. W tej sytuacji zmiana statusu prawnego Galicji Wschodniej, dokonana w 1923 r. w konsekwencji decyzji Rady Ambasadorów, tylko w nieznacznym stopniu wpłynęła na zmianę sytuacji prasy ukraińskiej. Zdecydowana większość czasopism istniała nadal. W praktyce prasa ukraińska ukazująca się pod kontrolą administracji polskiej na terytorium b. Galicji Wschodniej, zarówno przed, jak i po 15 marca 1923 r., stanowiła nierozdzieloną całość.

Dlatego też na obecnym etapie badań wydawało się stosowne przyjmując następujące kryterium, wedle którego do prasy ZURL zakwalifikowano: a) gazety i czasopisma, które w okresie od 1 listopada 1918 do połowy lipca 1919 r. ukazywały się na terytorium, na którym faktyczną i bezpośrednią władzę sprawowały organy ukraińskiej administracji cywilnej lub wojskowej ZURL; b) czasopisma wydawane przez oddziały tzw. Czerwonej Ukraińskiej Halickiej Armii; c) wydawnictwa będące organami prasowymi rządu ZURL na emigracji; d) pisma obozowe wydawane przez żołnierzy UHA internowanych na terytorium Polski i Czechosłowacji.

Główny akcent położono na omówienie struktury prasy ZURL i periodyzację jej rozwoju. W aneksie artykułu zamieszczono spis tytułów gazet i czasopism wydawanych w ZURL wraz ze skróconym opisem bibliograficznym każdego z nich, który uwzględnia następujące dane: tytuł (w oryginale) i podtytuł, miejsce i lata wydawania, częstotliwość, sigiel biblioteki, w której zbiorach znajduje się dane pismo.

*

Prasa ukraińska wydawana na terytorium Zachodnio-Ukraińskiej Republiki Ludowej stanowi bardzo interesujące zjawisko nie tylko w skali ukraińskiego czasopiśmiennictwa. Tworzona w większości ośrodków od podstaw, spontanicznie, narodziła się z powstaniem państwowości ukraińskiej i wraz z jej upadkiem przestała istnieć. Nigdy przedtem ani w latach następnych nie rozwijała się prasa ukraińska już tak prężnie, nie była tak licznie reprezentowana w małych ośrodkach prowincjonalnych b. Galicji Wschodniej. Jej wyjątkowość polegała również na tym, że Ukraińcy po raz pierwszy zyskali możliwość tworzenia prasy na gruncie własnej państwowości.

¹³ Np. w Przemyślu w kilka dni po zlikwidowaniu republikańskiej gazety „Wola” (5 XI — 10 XI 1918) zaczęła ukazywać się „Dola” (1918—1919), posiadająca identyczny układ i szatę graficzną, wydawana anonimowo przez miejscowych działaczy moskwofilskich, finansowana przez władze polskie.

W rezultacie dotychczasowych badań ustaliłem, iż na ogólną liczbę 73 gazet i czasopism wydawanych w języku ukraińskim¹⁴, spełniających przyjęte dla prasy ZURL kryteria, w okresie od 1 listopada 1918 do połowy lipca 1919 r. 60 ukazywało się na terytorium ZURL. Jedno było organem rządu ukraińskiego na emigracji, 6 wydawano w obozach internowanych żołnierzy UHA, 4 wydawała tzw. CzUHA. Ponadto w okresie pobytu rządu E. Petruszewycza w Kamieńcu Podolskim ukazywały się tam przez krótki okres dwa nowo założone czasopisma wojskowe. Odnotowano również fakt wydania jednej jednodniówki i trzech kalendarzy¹⁵.

Prasa ukraińska tego okresu składała się niemal w całości z periodyków tworzonych od podstaw. W pierwszym okresie istnienia ZURL, od listopada do grudnia 1918 r., powstało 20 pism. W 1919 r. liczba ich powiększyła się o dalszych 37 nowych tytułów. Spośród periodyków ukraińskich ukazujących się przed 1 listopada 1918 r. na terytorium Galicji Wschodniej tylko 3 miały swoją kontynuację po powstaniu Republiki. Żadne z pism założonych po 1 listopada nie nawiązywało swą nazwą lub programem politycznym do wydawanych przez Ukraińców przed 1914 r. periodyków, zlikwidowanych po wybuchu I wojny światowej. Z wydawnictw ukazujących się na terytorium ZURL do połowy lipca 1919 r. wraz z wycofującymi się oddziałami UHA i rządem ukraińskim przeniesiono do Kamieńca Podolskiego tylko 3 pisma; pozostałe gazety i czasopisma przestały istnieć. Na obecnym etapie badań niezmiernie trudno będzie ustalić, które z nich uległy samolikwidacji po opuszczeniu terytorium kraju przez członków personelu redakcji tych czasopism, a które zostały zlikwidowane w następstwie represji zastosowanych przez władze polskie¹⁶.

Żywotność prasy republikańskiej była stosunkowo krótka; większość pism istniała od kilku tygodni do kilku miesięcy, w zależności od rozwoju sytuacji na froncie polsko-ukraińskim. Tylko redakcje nielicznych czasopism, głównie wojskowych, były w stanie zmieniać miejsce wydawania wraz z przesuwaniem się linii frontu. Przez cały czas istnienia ZURL (lub jego większą część) ukazywało się systematycznie tylko 7 periodyków.

Prasę ukraińską wydawano w 24 miejscowościach na terytorium ZURL i w 10 poza jej granicami. W przypadku 10 pism wojskowych nie zaznaczano miejsca wydania. Centrum wydawniczym prasy republikańskiej był Stanisławów, gdzie ukazywało się łącznie 18 gazet i czasopism. Lwów w historii czasopiśmiennictwa ZURL nie odegrał tak istotnej roli,

¹⁴ W ZURL ukazywała się również prasa w języku polskim. Zob. s. 72—74.

¹⁵ Zob. Aneks, poz. 26, 41, 62.

¹⁶ W. Ichnatienko, *Bibliografija ukrajinskoji presy 1816—1916*, Charków—Kijów 1930, s. 15.

jak to miało miejsce przed 1914 r. (63% ogółu tytułów) czy w okresie Drugiej Rzeczypospolitej (53%)¹⁷. W okresie od 1 do 22 listopada 1918 r. istniało tutaj zaledwie 5 periodyków (6,8%), które uległy likwidacji z chwilą opuszczenia miasta przez Ukraińców. W pozostałych ośrodkach wydawniczych sytuacja przedstawiała się następująco: Tarnopol — 8 pism, Kołomyja — 5, Kamieniec Podolski — 5, Bałta — 5. Ponadto w jednej miejscowości wydawano 3 pisma, w dziewięciu po 2, a w osiemnastu po jednym.

Najliczniej reprezentowana była prasa o charakterze ogólnoinformacyjnym i politycznym — 40 tytułów, następnie wojskowa — 17 i urzędowa (administracyjna) — 7. Własne czasopisma próbowali wydawać również ukraińscy nauczyciele¹⁸ i młodzież studencka¹⁹. Zdecydowana większość gazet i czasopism miała charakter oficjalnych organów rządowych. Pismami partyjnymi były jedynie wydawane we Lwowie przez Ukraińską Ludową Partię Pracy (Ukraińska Narodno-Trudowa Partija (UNTP)) „Dilo”, „Swoboda” i powiązane z nią „Ukraińskie Słowo” oraz w Stanisławowie — „Wola” (Ukraińska Partia Socjal-Demokratyczna — Ukraińska Social-Demokratyczna Partija — (USDP)), „Narod” (Ukraińska Partia Radykalna — Ukraińska Radykalna Partija — (URP)), „Republykaneć” (Związek Włościańsko-Robotniczy — Seljańsko-Robitnyczyj Sojuz — (SRS)), „Nowe Żyttia” (pismo komunizującej grupy działaczy naddnieprzańskiej Ukraińskiej Partii Socjalistów-Rewolucjonistów — Ukraińska Partija Socialistiw-Rewolucioneriw — (UPSR)). Czołowy organ USDP — „Wpered” został wznowiony dopiero 28 listopada 1918 r., a więc już po zajęciu Lwowa przez oddziały polskie. Wrogo nastawione do ZURL ugrupowania polityczne o orientacji moskwofilskiej, poważnie osłabione represjami władz austriackich w okresie I wojny światowej, 25 grudnia 1918 r.²⁰ wznowiły wydawanie swojego przedwojennego organu „Prykarpatskaja Ruś”.

Badzo interesująco przedstawia się obraz prasy republikańskiej, jeśli chodzi o częstotliwość ukazywania się. Na ogólną ich liczbę było 9 dzienników, 10 gazet ukazujących się 2—3 razy tygodniowo (13,7%), 19 tygodników (26%), 3 dwutygodniki (4,1%), 5 miesięczników (6,8%), 12 o nieokreślonej częstotliwości (16,4%), 13 ukazujących się nieregular-

¹⁷ E. Misio, *Prasa ukraińska w Polsce (1918—1939)*, „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej”, 1984, nr 4, s. 66.

¹⁸ W 1919 ukraińska organizacja pedagogiczna Wzajemna Pomoc Uczytelstwa wydawała w Drohobyczu miesięcznik „Nowa Szkoła”, pod red. D. Becza. Ukazały się tylko dwa numery (20 III i 2 IV).

¹⁹ Organem ukraińskiej młodzieży studenckiej i gimnazjalnej był tygodnik „Nasza Meta” (Drohobycz 1919).

²⁰ A. Jaworski, *Matieriaty po galicko-russkoj bibliografii*, Lwów 1924, s. 5. Pierwsze trzy numery „Prykarpatskoj Rusi” ukazały się równoległe w języku rosyjskim i polskiej transliteracji.

nie (17,8%) oraz 1 jednodniówka. Taka struktura prasy była stosunkowo korzystna i w porównaniu z modelem prasy ukraińskiej okresu Drugiej Rzeczypospolitej świadczyła o jej prężności i nowoczesności²¹. Wśród dzienników 4 były organami partyjnymi (2 UNTP, 1 URP, 1 UPSR), 4 oficjalnymi organami rządu ZURL lub jego instancji terenowych, 1 wydawało Informacyjne Biuro Armii UNR.

Nie posiadamy właściwie żadnych informacji o nakładach prasy ZURL. Największe osiągała prawdopodobnie prasa wojskowa i rządowa z uwagi na preferencje w przydziale papieru gazetowego, chociaż i tutaj sytuacja przedstawiała się bardzo różnie w zależności od lokalnych możliwości i rozwoju sytuacji na froncie. Dysponujemy jedynie szacunkowymi danymi na temat nakładów kilku czasopism wojskowych. I tak jednorazowy nakład tygodnika „Strilec” wahał się w granicach 2—3 tys. egz.²²; pierwszy numer tygodnika „Schid” ukazał się w nakładzie 2 tys. egz.²³, nie wiadomo jednak, czy ta wielkość nakładu utrzymana została przy kolejnych wydaniach; znacznie mniejsze nakłady (600 egz.) osiągało pismo satyryczne „Bomba”²⁴.

Nakłady z pewnością malały w miarę trwania wojny polsko-ukraińskiej i narastających trudności zaopatrzeniowych, również w zakresie papieru gazetowego. „Ukrajniński Hołos” już w grudniu 1918 r. informował czytelników, że w związku z wyczerpaniem się zapasów tańszego papieru redakcja jest zmuszona podnieść cenę za jeden egzemplarz o 50%²⁵. Podobne posunięcia zastosowały i inne wydawnictwa²⁶. Oczywiście w komunikatach tych przemilczano konieczność równoczesnego obniżenia nakładów pism. Nie jesteśmy również w stanie ustalić obecnie, w ilu przypadkach brak papieru był przyczyną likwidacji pisma, chociaż takie sytuacje z pewnością miały miejsce.

Podstawowe elementy systemu prasowego ZURL zostały ukształtowane do końca 1918 r. Nad całością prasy — z wyjątkiem wojskowej — kontrolę sprawował Sekretariat Spraw Wewnętrznych poprzez biura prasowe, zorganizowane przy każdym powiatowym komisariacie²⁷. Głów-

²¹ Struktura częstotliwości prasy ukraińskiej wydawanej w Polsce w 1918—1939 przedstawiała się następująco: dzienniki — 2,6%, 2—3 razy tygodniowo — 1,6%, tygodniki — 18,5%, dwutygodniki — 14,5%, miesięczniki — 32,9%, inne i nieregularne — 22,9%, nieznanne — 7,9%. Miśiło, *Prasa ukraińska...*, s. 64.

²² N a z a r u k, *op. cit.*, s. 272.

²³ B a c z y n s k y j, *op. cit.*, nr 172, s. 5.

²⁴ *Tamże*.

²⁵ „Ukrajniński Hołos” (Tarnopol), nr 17 z 11 XII 1918.

²⁶ „Republika” (Stanisławów), nr 54 z I IV 1919.

²⁷ Ustawa Ukraińskiej Rady Narodowej z 15 XI 1918 podporządkowywała organy samorządu terytorialnego Sekretariatowi Spraw Wewnętrznych. Urząd powiatowego komisarza (Ukrajniński Derżawnyj Powitowyj Komisariat) był odpowiednikiem starosty powiatowego. Zob. *Encyklopedia Ukrajinoznawstwa*, t. 1, Monachium—Nowy Jork 1949, s. 533. Por. AAN, Kolekcja opracowań i odpisów dokumen-

nym ich zadaniem było organizowanie sieci rządowych pism ogólnoinformacyjnych, będących z reguły organami powiatowych komisariatów lub powiatowych ukraińskich rad narodowych²⁸ oraz dostarczanie im informacji otrzymywanych za pośrednictwem Ukraińskiego Biura Informacyjnego.

O sprawowanej przez biura prasowe funkcji kontrolnej wiemy stosunkowo niewiele. Znany jest tylko jeden przypadek zastosowania ostrych represji wobec wydawanego w Stanisławowie dziennika „Nowe Żyttia”, polegający na zawieszeniu gazety i aresztowaniu członków redakcji za systematyczne zamieszczanie artykułów krytykujących politykę zagraniczną ZURL²⁹. Z treści artykułów zamieszczonych w poszczególnych pismach — zawierających szereg danych, które wręcz klóciły się z wymogami przestrzegania tajemnicy wojskowej, szczególnie w warunkach toczącej się wojny — można wysnuć wniosek, iż cenzura prasowa właściwie nie istniała, a jeśli już, to nie spełniała powierzonych jej zadań.

System prasy wojskowej tworzony był na wzorach wypracowanych w okresie I wojny światowej przez ukraińskie formacje wojskowe walczące po stronie Austrii. Podstawowym ogniwem była Kwatera Prasowa UHA, mająca swój pierwowzór w Kwaterze Prasowej Ukraińskich Siczowych Strzelców³⁰. Zadanie jej zorganizowania powierzono Iwanowi Boberskomu, mającemu duże doświadczenie z okresu tworzenia Kwatery Prasowej Ukraińskich Siczowych Strzelców³¹. Strukturę Kwatery Prasowej tworzyło siedem wydziałów: organizacyjny, wydawniczy, wiecowy, historyczny, informacyjny, biblioteczny i teatralny³². Z działalnoś-

tów, sygn. 55, k. 65, Zwit kuriera Mykoły Strilczuka iz Stanisławowa z 15 XI 1918 r. Szefem Biura Prasowego w Stanisławowie był M. Rybczak (Hubczak), równocześnie redaktor gazety „Stanysławiwskij Hołos”.

²⁸ Organami powiatowych komisariatów były: w Kałuszu — „Hołos Kałusza” (4 I — III 1919, red. M. Strutynskij); w Zbarażu — „Zbarażske Słowo” (4 II — 24 III 1919); w Samborze, Starym Samborze i Turce — „Naddnistrianskij Hołos” (XII 1918 — V 1919); w Czortkowie — „Nasza Zemla”; w Stryju — „Stryjskij Wistnyk” (XI 1918 — II/III 1919, red. A. Mykytiak); w Tlumaczu — „Towmački Wisty”. Organami powiatowych zarządów Ukraińskiej Rady Narodowej były: w Drohobyczu — „Drohobyckij Łystok” (12 XI 1918 — 15 V 1919, red. I. Kałynowycz); w Kołomyi — „Pokutskij Wistnyk” (10 XI 1918 — 18 V 1919, red. J. Nawczuk, O. Karaszkwycz); w Stanisławowie — „Stanysławiwskij Hołos” (5 XI — XII 1918).

²⁹ Kałyna, *op. cit.*, s. 412.

³⁰ Oficjalna nazwa brzmiała: Presowa Kwatery Naczalnoji Komandy Ukrajinskoji Hałyckoji Armiji. W początkowym okresie używano również nazwy: Presowy Komitet NKUHA.

³¹ 1 XII 1918 r. I. Boberskij przystąpił również do wydawania miesięcznika „Wistnyk Derżawnoho Sekretariatu Wijskowych Spraw”. Zorganizowanie organu prasowego Kwatery powierzono W. Paczowskemu w końcu grudnia 1918. Paczowskij, *op. cit.*, s. 6.

³² Łewyćkij, *op. cit.*, s. 328—329.

cią prasową bezpośredni związek miały tylko dwa wydziały: wydawniczy, którego podstawowym zadaniem było tworzenie sieci czasopism wojskowych, oraz informacyjny. W styczniu 1919 r., a więc stosunkowo późno, przystąpiono do wydawania tygodnika „Strileć”, pierwszego pisma wojskowego, redagowanego głównie z myślą o żołnierzach przebywających na froncie³³. Wcześniej UHA pozbawiona była własnej specjalistycznej prasy żołnierskiej, co uznaje się za poważny błąd ze strony władz Republiki³⁴. „Strileć”, do czasu powstania dziennika „Republika”³⁵ pełniący również funkcję oficjalnego organu rządowego ZURL³⁶, nie spełniał jednak należycie funkcji centralnego organu wojskowego UHA: do poszczególnych oddziałów docierał nieregularnie i w ograniczonych ilościach; ponadto coraz częściej zdarzały się przypadki odsyłania z frontu całych nakładów pisma, zakwestionowanych przez dowództwo UHA z powodu radykalnej, nierzadko jawnej prokomunistycznej treści zamieszczanych w nim artykułów³⁷. Doprowadziło to w konsekwencji do usunięcia ze stanowiska redaktora naczelnego „Strilcia” W. Paczowskoho³⁸.

Niezależnie od prac Kwatery Prasowej, do organizowania własnej prasy przystąpiły poszczególne okręgi i oddziały wojskowe³⁹. W Boże Narodzenie 1919 r. zaczął się ukazywać tygodnik „Schid”, wydawany przez tzw. Grupę Wschód (późniejszy II Korpus UHA)⁴⁰. 16 marca 1919 r. pojawił się w Kamionce Strumiłowej pierwszy numer „Kozackoho Hołosu” — organu II Korpusu UHA (od listopada 1919 r. organ

³³ Nr 1 „Strilcia” wydrukowano w Tarnopolu, następnie pismo ukazywało się w Stanisławowie (13 I — 19 III 1919).

³⁴ Wprawdzie w Złoczowie w okresie od 23 XI 1918 do 21 V 1919 Wojskowa Komenda Okręgowa wydawała dwa razy tygodniowo gazetę „Zołocziwskie Słowo”, ale miało ono charakter ogólnoinformacyjny.

³⁵ „Republika” ukazywała się w Stanisławowie od 2 II do 5. V 1919 pod red. I. Krewickoho. W skład redakcji wchodził również: K. Łewyckij, prof. M. Hruszewskij, T. Koromosz, B. Czajkowski, S. Wytwyckij, Ł. Miszuga.

³⁶ Wcześniej rolę tę pełnił przeniesiony ze Lwowa do Tarnopola dziennik „Ukrajniskij Hołos”.

³⁷ Каляна, *op. cit.*, s. 412. Por. Бачынскы, *op. cit.*, nr 167, s. 5.

³⁸ Paczowskoho zwolniono 13 II 1919. Jego funkcję przejęło kolegium w składzie: W. Hadziński i H. Mykytej. Według wersji Paczowskoho (*op. cit.*, s. 6), przyczyną jego zwolnienia były rozgrywki personalne, do jakich doszło w Naczelnej Komendzie UHA po dymisji ministra spraw wojskowych D. Witowskoho, którego był uczniem i przyjacielem.

³⁹ Terytorium ZURL na mocy ustawy Ukraińskiej Rady Narodowej z 14 XI 1918 podzielone zostało na 3 okręgi wojskowe i 12 podokręgów. UHA, wg nowego podziału wprowadzonego w I 1919, dzieliła się na trzy korpusy: I Korpus (wcześniej zgrupowanie „Północ”), II Korpus (zgrupowanie „Wschód”), III Korpus (zgrupowanie „Południe”); ponadto istniała samodzielna brygada Ukraińskich Strzelców Siczowych.

⁴⁰ Nr 1 ukazał się w styczniu 1919, w nakładzie 2000 egz. O dalszych wydaniach brak wiarygodnych informacji.

Kwatery Prasowej UHA)⁴¹. Prawdopodobnie w tym samym czasie do wydawania własnego pisma „Striłeckyj Szlach” przystąpił III Korpus. W trudnym do ustalenia okresie 1919 r. pojawia się efemeryda „Połewa Hazeta I-ho Hałyćkoho Korpusa”. Swoje piśmiśko pod nazwą „USS” („Ukrajński Siczowi Strilci”) posiadała również Brygada Ukraińskich Strzelców Siczowych, walcząca w ramach UHA⁴².

Stosunkowo liczne, chociaż z reguły efemeryczne i ukazujące się nieregularnie, były żołnierskie piśmiśka satyryczno-humorystyczne. Na szczególną uwagę zasługuje „Samochotnyk”, wydawany już w latach 1915—1917 przez Kwaterę Prasową USS, redagowany przez M. Uhryna-Bezhrisznoho⁴³, A. Łotoćkoho i Ł. Łepkoho⁴⁴, a ilustrowany przez znakomitego ukraińskiego malarza i grafika O. Kuryłasa. Pismo, wznowione po krótkiej przerwie w 1919 r., ukazało się jeszcze dwukrotnie, po czym zmieniło nazwę na „Repubłykanśkyj Samochotnyk”. Próba jego wznowienia po upadku ZURL zakończyła się niepowodzeniem⁴⁵. Również satyryczno-humorystyczna „Bomba”, która zaczęła pojawiać się na Wielkanoc 1919 r. — jako organ I Brygady USS — pod redakcją I. Iwancja i z ilustracjami Ł. Łepkoho, stanowiła kontynuację piśmiśka o tym samym tytule wydawanego w latach 1917—1918 przez Kwaterę Prasową USS. Z braku wiarygodnych źródeł możemy jedynie przypuszczać, że podobny rodowód miały także inne czasopisma: „Bomba Humoru i Satyry” oraz „Bombometnyk” — obydwie wydawane dla żołnierzy UHA.

Ogół prasy republikańskiej korzystał z serwisu informacyjnego opracowywanego przez Ukraińskie Biuro Informacyjne z siedzibą w Tarnopolu, które było odpowiednikiem identycznego Biura Informacyjnego w Kijowie. Po utworzeniu Kwatery Prasowej UHA Biuro zostało podporządkowane wydziałowi informacyjnemu. W lipcu 1919 r. przeniesiono je do Kamieńca, gdzie zmieniło nazwę na Ukraińskie Biuro Prasowe przy Dyktaturze ZOUNR⁴⁶. W okresie tym używano również za-

⁴¹ Wydawany był pod red. M. Starosolskoho, początkowo w Kamionce Strumiłowej (16 III — 15 V 1919), następnie w miejscach postoju korpusu (do nr. 24 z 13 VII 1919).

⁴² Ukazywał się prawdopodobnie w okresie luty—marzec 1919, pod red. A. Ba-biuka (Irczana).

⁴³ Mykoła Uhryn-Bezhrisznyj (właściwie: Mykoła Węgrzyn), ur. 1883, pisarz, publicysta i wydawca ukraiński. Wydawał i redagował czasopisma: „Bdżoła” (1908), „Buduczniś” (1909—1910), „Samopał” (1916), „Czerwona Kałynna” (1917), „Wistnyk Presowoji Kwatery Ukrajńskich Siczowych Strilciw” (1916—1918); w Polsce: „Rohatyneć” (1923—1924), „Oko” (1933).

⁴⁴ Łew Łepkyj (ur. 1889), ukraiński dziennikarz i grafik, oficer USS, red. satyrycznych czasopism „Budiak” (1921—1923) i „Zyz” (1924—1928), od 1919 red. „Liotopys Czerwonoji Kałyny”.

⁴⁵ Wykaz ogólny czasopism, których numer ukazał się w czasie od 15 marca do 1 listopada 1919 r. lub co do których zostały złożone deklaracje, Wydział Prasowy MSW. Referat Naukowo-Prasowy, Warszawa 1920, s. 30.

⁴⁶ Ł e w y ć k y j, *op. cit.*, s. 329.

miennie nazwy Ministerstwo Prasy, chociaż takowe nigdy w strukturze władz ZURL nie istniało.

Ukraińskie Biuro Informacyjne utrzymywało bezpośrednią łączność z Ukraińskim Biurem Informacyjnym w Kijowie, skąd otrzymywało codziennie prasę, ulotki, broszury, które następnie kolportowano bezpłatnie na terytorium Republiki za pośrednictwem biur prasowych działających przy powiatowych komisariatach⁴⁷. W marcu 1919 r. Ukraińskie Biuro Informacyjne w Tarnopolu nawiązało współpracę z Wiedeńskim Biurem Prasowym, zapewniając sobie dopływ najświeższych informacji z Europy i świata⁴⁸. Od 12 marca 1919 r. kołomyjska filia Biura Informacyjnego w Tarnopolu rozpoczęła wydawanie codziennego pisma ogólnoinformacyjnego „Nowyny”, stanowiącego rodzaj biuletynu informacyjnego zawierającego serwis najnowszych informacji, głównie dotyczących wydarzeń z frontu.

*

W dniu 1 listopada 1918 r. na terytorium b. Galicji Wschodniej, które następnie weszło w skład Zachodnio-Ukraińskiej Republiki Ludowej, Ukraińcy posiadali zaledwie trzy pisma skupione wyłącznie we Lwowie: „Diło”, „Ukrajinske Slovo” i „Swoboda”⁴⁹. Redakcje tych pism opowiadały się bez wyjątku po stronie nowo tworzonej państwowości ukraińskiej, publikując odezwy i rozporządzenia władz ukraińskich, propagując program Ukraińskiej Rady Narodowej⁵⁰. Tak więc w pierwszych dniach listopada 1918 r. decydującą rolę w systemie prasowym i propagandowym ZURL odgrywała prasa ośrodka lwowskiego, dysponująca dobrym zapleczem technicznym i doświadczonymi zespołami dziennikarzy i publicystów, spośród których wielu brało aktywny udział w życiu politycznym i pracach rządu ukraińskiego. W połowie listopada 1918 r. oprócz już istniejących dwóch dzienników: „Diła” i „Ukrajinskocho Slowa” powstała we Lwowie trzecia gazeta codzienna: „Ukrajinskyj Hołos”, będąca oficjalnym organem Państwowego Sekretariatu ZURL⁵¹. W tym samym czasie zaczyna pojawiać się przeznaczone dla żołnierzy pisemko satyryczno-humorystyczne „Bomba Humor i Satyry”.

⁴⁷ „Ukrajinskyj Hołos”, nr 9 z 25 I 1919, s. 1.

⁴⁸ Tamże, nr 55 z 23 III 1919, s. 1.

⁴⁹ W 1914 r. na tym samym obszarze ukazywały się łącznie 73 gazety i czasopisma ukraińskie. W następstwie działań wojennych prasa ukraińska uległa niemal całkowitej likwidacji: prasa narodowa, proaustriacka — po zajęciu Galicji przez armię rosyjską, prasa moskwofińska — po powrocie armii austriackiej.

⁵⁰ Zob. „Ukrajinske Slovo”, nr 253 z 1 XI 1918, s. 1—2 i n.

⁵¹ Red. „Ukrajinskocho Hołosu” był L. Cehelśkyj, od 27 XI 1918 P. Karmanśkyj, a po mianowaniu go sekretarzem dyplomatycznej misji ZURL w Rzymie jego miejsce zajął od 23 II 1919 M. Małyćkyj.

Po zajęciu przez Ukraińców większości terytorium Galicji Wschodniej rodzi się republikańska prasa prowincjonalna. Jej znaczenie wzrosło niepomiaralnie po utracie Lwowa, a wraz z nim wszystkich wydawanych tam gazet i czasopism. Najwcześniej, bo już 5 listopada 1918 r., pojawiła się w Przemyślu „Wola”, określająca się jako „rewolucyjny organ Przemyskiego” (Peremyszczyny)⁵², a w Stanisławowie „Stanisławiwski Hołos”. W kolejnych tygodniach listopada 1918 r. powstają następne pisma: „Ukrajina” (Żółkiew, 6 IX 1918 — 6 I 1919), „Pokutskij Wistnyk” (Kołomyja, 10 XI 1918 — 18 V 1919), „Drohobyckij Łystok” (Drohobycz, 12 XI 1918 — 15 V 1919), „Zołocziwskie Słowo” (Złoczów), „Stryjskij Wistnyk” (Stryj, XI 1918 — II/III 1919)⁵³. Od 27 listopada zaczyna ukazywać się w Tarnopolu, przeniesiony ze Lwowa, dziennik „Ukrajński Hołos”.

Charakterystyczne dla tego pierwszego okresu jest również to, że poza UNTP, z którą związane były „Diło”, „Swoboda” i „Ukrajńskie Słowo”, żadna inna partia ukraińska nie zdołała stworzyć jeszcze własnej prasy. Czołowy organ USDP, tygodnik „Wpered” (od nr. 3 dziennik), wznowiony został, jak już wspomniano, w kilka dni po zajęciu Lwowa przez Polaków i z uwagi na toczące się walki nie był kolportowany na terytorium kontrolowanym przez władze ZURL⁵⁴. Po utracie Lwowa obserwujemy zjawisko wyraźnego zaniku wpływów prasy ugrupowań, które były najliczniej reprezentowane we władzach ZURL, przy jednoczesnej rozbudowie prasy ugrupowań opozycyjnych — radykalnych i rewolucyjnych. Dopiero 20 kwietnia 1919 r. wznowiono w Stanisławowie druk trawickiej „Swobody”, zlikwidowanej w listopadzie 1918 r. we Lwowie; wydano zaledwie sześć numerów pisma, po czym uległo ono ponownej likwidacji. Także ukraińscy socjaldemokraci przystąpili do wydawania na terytorium ZURL własnego pisma, tygodnika „Wola” (Stanisławów), dopiero w kwietniu 1919 r., czyli w końcowej fazie istnienia Republiki i na miesiąc przed zajęciem Stanisławowa przez Polaków. Podobnie jak w przypadku „Swobody” pismo to uległo likwidacji nie uzyskawszy zezwolenia na dalsze ukazywanie się⁵⁵.

W rezultacie, ta efemeryczna i o małej częstotliwości ukazywania się prasa ukraińskich narodowców i socjaldemokratów nie była w stanie konkurować z prężnymi i regularnie przez dłuższy czas ukazującymi się pismami ugrupowań radykalnych i lewicowych. Od 1 stycznia 1919 r. pojawia się w Stanisławowie tygodnik „Repubłykaneć” — organ Zwią-

⁵² „Wola”, nr 1 z 5 XI 1918. Wydawcą pisma był prof. Jarema.

⁵³ B a c z y n ś k y j, *op. cit.*, nr 167—170.

⁵⁴ „Wpered” wznowiono 27 XI 1918 (uprzednio 1911—1914), od nr. 3 (I XII 1918) do 22 I 1919 drukowany z polecenia władz polskich równoległe czcionką ukraińską i łacińską.

⁵⁵ B a c z y n ś k y j, *op. cit.*, nr 176, s. 5.

ku Włociańsko-Robotniczego⁵⁶, oraz dziennik „Nowe Żyttia” (1 I — 24 IV 1919), przejęty przez grupę naddnieprzańskich socjalrewolucjonistów, otwarcie atakujący Ukraińską Radę Narodową za jej „burżuazyjny charakter”, prowadzoną przez nią politykę wewnętrzną (opieszłość w przeprowadzeniu zapowiadanej parcelacji ziemi) oraz politykę zagraniczną (stosunek do Rosji radzieckiej)⁵⁷. Rosły również w coraz większym stopniu wpływy prasy lewicowej w kręgach żołnierskich i robotniczych, szczególnie w Zagłębiu Drohobyckim. W tej sytuacji, w kilka dni po wybuchu tzw. drohobyckiego powstania (14—15 IV 1919), władze ukraińskie zawiesiły „Nowe Żyttia”, a członków redakcji, jednocześnie czołowych działaczy UPSR: M. Szapowała, M. Kowałewskoho i in. aresztowano i postawiono przed sądem polowym, a następnie nakazano opuszczenie terytorium Republiki⁵⁸.

Sytuacja prasy ukraińskiej uległa poważnemu osłabieniu z chwilą opuszczenia przez wojska i rząd ZURL Lwowa z 21 na 22 listopada 1918 r. Decyzja ta była zaskoczeniem dla redakcji ukraińskiej prasy lwowskiej. Jej nagłość uniemożliwiła ewentualne opuszczenie miasta przez personel redakcji, jak też ewakuowanie maszyn i urządzeń drukarskich. Błędy popełnione przez dowództwo ukraińskie w walce o Lwów przyczyniły się do wyeliminowania z ukraińskiego rynku prasowego kilku najlepszych periodyków, znacznej grupy doświadczonych dziennikarzy i redaktorów oraz bogatego zaplecza poligraficznego, którego brak szczególnie mocno odczuwano do końca istnienia ZURL. Większość dziennikarzy została uwięziona lub zatrzymana w aresztach domowych⁵⁹. Zawieszono wydawanie wszystkich pism, a urządzenia drukarskie zarekwirowano na potrzeby armii polskiej. W następstwie przeprowadzonych represji całkowitej likwidacji uległ dziennik „Ukraińskie Słowo”⁶⁰. Tygodnik „Swoboda” odnowiony został w kilka miesięcy później w Stanisławowie, ale już w zupełnie innym składzie redakcji⁶¹. Podobny los spotkał wydawany od 1880 r. dziennik „Diło”: zawieszony 22 listopada 1918 r., wznowiony 28 listopada, został ponownie zamknięty po wydaniu

⁵⁶ Red. W. Hadziński. Ukazały się 33 numery (1 I — 10 VI 1919).

⁵⁷ Początkowo pismo wydawali: R. Zakłyński i Ł. Rudyj. Od 11 IV 1919 „Nowe Żyttia” ukazywało się pod red. M. Jewszana (Fediuszka), M. Kowałewskoho i M. Szapowała (dwaj ostatni to czołowi działacze UPSR).

⁵⁸ Kałyna, *op. cit.*, s. 412.

⁵⁹ AAN, Kolekcja... dokumentów, sygn. 59, k. 297—298. Nota Rządu Zachodnio-Ukraińskiej Republiki Ludowej do członków Rady Najwyższej Konferencji Pokojowej z 8 II 1921 r.

⁶⁰ Ostatni numer ukazał się 22 XI 1918; red. S. Hołubowycz.

⁶¹ W okresie wydawania „Swobody” we Lwowie red. pisma był R. Celowycz. Po wznowieniu druku w Stanisławowie (20 VI 1919) na czele redakcji stał M. Strużyński, członkami redakcji byli: S. Baran i S. Wytwycki. Pismo po wydaniu 6 numerów uległo likwidacji; ponownie wznowione zostało w 1922 we Lwowie, od 1925 oficjalny organ Ukraińskiego Zjednoczenia Narodowo-Demokratycznego (UNDO).

dwóch numerów (29 XI)⁶². Jedynie redakcja dziennika „Ukrajnśkyj Hołos” zdołała opuścić Lwów i przenieść się do Tarnopola, gdzie wznowiła wydawanie gazety 27 listopada 1918 r.

Wszystko to nie pozostało bez wpływu na stan ukraińskiego rynku prasowego. Przede wszystkim wzrosło znaczenie republikańskiej prasy prowincjonalnej tworzonej już od pierwszych dni istnienia ZURL, ale stojącej jakby w cieniu gazet lwowskich. Po drugie nowa sytuacja zmusiła Ukraińców do zreorganizowania własnego rynku prasowego głównie w kierunku wypełnienia luki, jaka wytworzyła się po utracie dwóch czołowych dzienników — „Diła” i „Ukrajnśkoho Słowa”.

Próba przebudowy ukraińskiego rynku prasowego w okresie od opuszczenia Lwowa do końca 1918 r. zakończyła się jedynie połowicznym sukcesem. Wprawdzie powstało dziewięć nowych pism informacyjnych, jedno wojskowe i trzy o charakterze urzędowym (organy poszczególnych resortów rządu ZURL), dominowały jednak tygodniki oraz liczne nieregularnie pojawiające się efemerydy. Nie przybyło natomiast gazet codziennych, co sprawiło, że do końca 1918 r. Ukraińcy pozostali tylko przy jednym dzienniku „Ukrajnśkyj Hołos”.

W okresie tym organizuje się prasa w kolejnych małych miasteczkach na terytorium ZURL (stosowanie względem niej terminu „prasa prowincjonalna” będzie adekwatne, jeśli przyjmiemy, że centrum były główne ośrodki życia administracyjnego i politycznego ZURL — Tarnopol i Stanisławów). W grudniu 1918 r. (brak dokładnej daty dziennej) powstaje tygodnik ogólnoinformacyjny „Hołos znad Buha”. W tym samym miesiącu powiatowe komisariaty w Samborze, Starym Samborze i Turce przystąpiły do wydawania wspólnego organu „Naddnistrianskyj Hołos”, w którym zamieszczano głównie rozporządzenia władz cywilnych i wojskowych oraz komunikaty z frontu⁶³. Zbliżony charakter mają też inne, wydawane w tym okresie przez powiatowe komisariaty, pisma: tygodnik, a następnie dwutygodnik „Nasza Zemla” wydawany w Czortkowie, „Stanysławiwśkyj Wistnyk” i „Stanysławiwśkyj Łystok” w Stanisławowie, „Towmački Wisty” w Tłumaczu, „Uriadowi Wisty Kosiwśkoho Powitu” (organ powiatowego komisariatu w Kosowie k. Kołomyi; od 1 XII do 1 V 1919 ukazało się 11 numerów). Również w Kosowie, na przełomie grudnia 1918 r. i stycznia 1919 r. pojawia się, redagowany przez M. Uhryna-Bezhrisnoho, tygodnik „Czornohora” — mający aspiracje pisma o tematyce społeczno-kulturalnej, podejmującego zagadnienia związane z kulturą i historią Huculszczyzny⁶⁴. Drugim pismem

⁶² 29 XI 1918 do redakcji „Diła” wtargnął oddział żołnierzy polskich, którzy aresztowali znajdujące się tam osoby. Red. naczelny gazety M. Łozynśkyj uniknął aresztowania, ukrywając się w dzielnicy żydowskiej. Maszyny drukarskie częściowo rozmontowano; w wyniku interwencji właściciela drukarni J. Ajchelberga pozostawiono jedynie czcionki „Diła”, nr 236 z 21 X 1928, s. 2.

⁶³ B a c z y n ś k y j, *op. cit.*, nr 168, s. 5.

⁶⁴ *Tamże*.

stanowiącym wyjątek w masie pism informacyjnych wydawanych przez terenową administrację ZURL był tygodnik „Siczowyj Hołos”, organ Ukraińskiego Siczowego Związku (Ukrajinijskyj Siczowyj Sojuz)⁶⁵. Pismo, redagowane przez J. Nawczuka, zajmowało się propagowaniem gimnastyki i sportów obronnych wśród młodzieży ukraińskiej, traktując to jako istotny element przygotowania do służby w wojsku ukraińskim.

Po utracie dzienników lwowskich prasa ukraińska — jak wspomniano — ostała się tylko przy jednej gazecie codziennej „Ukrajinijskyj Hołos”, przeniesionej ze Lwowa do Tarnopola wraz z przybyłym tu 21 listopada 1918 r. rządem ZURL. Na domiar złego po wznowieniu w Tarnopolu „Ukraińskoho Hołosa” podjęto decyzję o likwidacji wydawanego tu wcześniej innego dziennika ukraińskiego „Hołos Podillia” (ukazało się 6 numerów), chcąc prawdopodobnie uniknąć w ten sposób dublowania dwóch oficjalnych organów rządowych w jednej miejscowości⁶⁶.

W grudniu 1918 r. zaczynają się ukazywać dwa różne organy ukraińskiej administracji: w Tarnopolu (1 XII 1918 — IV 1919, od V 1919 w Stanisławowie) „Wistnyk Derżawnoho Sekretariatu Wijskowych Spraw” (red. I. Boberśkyj) i w Stanisławowie „Zbirnyk Zakoniw, Rozporiadkiw ta Obiżnykiw Prohołoszenych Derżawnym Sekretariatom Zach. Ukr. Nar. Repubłyky” (w 1918 ukazał się tylko nr 1 (28 XII); od nr. 2 (31 I 1919) tytuł: „Wistnyk Derżawnych Zakoniw i Rozporiadkiw Zachidnoji Oblasty Ukrajinijskoji Narodnoji Respubłyky” — łącznie 11 numerów).

Wraz z przeniesieniem się rządu ZURL do Stanisławowa (2 I 1919) rozpoczyna się okres najintensywniejszego rozwoju prasy republikańskiej, zarówno pod względem ilościowym, jak i jakościowym. Od stycznia 1919 r. liczba wydawanych gazet i czasopism wzrosła z 12 do 48. W tej liczbie znajdowało się aż 20 pism o charakterze informacyjnym i społeczno-politycznym, w tym 5 dzienników wydawanych w różnych częściach kraju (2 w Tarnopolu, 2 w Stanisławowie i 1 w Kołomyi). Nowym centrum wydawniczym ukraińskiej prasy staje się Stanisławów, gdzie od maja 1919 r. wydawano 12 pism. Zorganizowany został w tym okresie również system prasy wojskowej, której brak dotkliwie odczuto w 1918 r. Narodziła się także prasa polityczna, nadająca teraz ton toczącej się w kraju walce politycznej o przyszły kształt politycznoustrojowy państwa ukraińskiego.

Dalszej rozbudowie ulega sieć rządowych czasopism informacyjnych na prowincji. Pojawiają się nowe periodyki w Brzeżanach — „Bereżanśkyj Wistnyk” (organ Powiatowej Rady Narodowej), w Kałuszu — „Ho-

⁶⁵ Ukrajinijskyj Siczowyj Sojuz — organizacja sportowo-pożarnicza utworzona w 1912 w miejsce towarzystwa „Sicz” (1900); zlikwidowany przez władze polskie ostatecznie w 1928.

⁶⁶ Baczyński, *op. cit.*, nr 164, s. 5.

ios Kałusza” (organ Powiatowego Komisariatu; ukazywał się od 4 I do III 1919, red. M. Strutynskij); w Zbarażu — „Zbarażskie Słowo” (organ Państwowego Sekretariatu; ukazywał się od 4 II do 24 III 1919); w Czortkowie — „Czortkiwskij Wistnyk”; w Kołomyi — „Hromadskij Hołos” i Borszczowie — „Borszcziwskij Hołos”. Na początku 1919 r. powiatowe komisariaty w Samborze, Starym Samborze, Turce i Mościskach rozpoczynają wydawanie „Naddnistrianskich Wistej” (red. B. Czajkowski) ⁶⁷. W 1919 r. oprócz Sekretariatu Wojskowych Spraw własne wydawnictwa zakładają inne resorty — Komunikacji, Pocht i Telegrafów oraz Oświaty i Wyznań ⁶⁸.

Pomyślny rozwój ukraińskiej prasy republikańskiej uległ zahamowaniu z powodu pogłębiających się niepowodzeń na froncie. W rezultacie majowej ofensywy wojska polskie opanowały większość terytorium ZURL, zajmując m. in. Tarnopol i Stanisławów (25 V 1919). W okresie od 24 do 27 maja wojska rumuńskie zajęły Kołomyję oraz inne miejscowości aż po linię Dniestru. Wraz z utratą tych ośrodków likwidacji uległa wydawana w nich prasa ukraińska. Wprawdzie w wyniku tzw. ofensywy czortkowskiej, rozpoczętej 7 czerwca, wojska ukraińskie zdołały odzyskać część utraconego terytorium, ale był to sukces przejściowy, który nie mógł już doprowadzić do ponownego wznowienia zlikwidowanej prasy. Tak więc w końcu maja 1919 r. pozostały zaledwie 3 tytuły: pismo wojskowe I Korpusu UHA „Kozackij Hołos” (ostatni na terytorium ZURL nr 24 ukazał się 13 VII 1919), organ Kwatery Prasowej UHA „Strilec” i dziennik „Ukrajinskij Wisty”, wydawany od 4 maja 1919 r. w miejsce „Ukrajinskoho Hołosu” (red. kolegium w składzie: M. Małyckij, I. Hałuszczynskij, S. Sydorak, I. Brykowycz i F. Bułat). 3 lipca „Ukrajinskij Wisty” po wydaniu 36 numerów uległy likwidacji.

Bardzo zawiły jest ostatni okres istnienia „Strilcia”. Od 25 marca (nr 13) redagowany był w Stryju (druk w Chodorowie), następnie redakcję przeniesiono do Kamieńca Podolskiego, gdzie od 15 czerwca ukazywał się pod zmienionym tytułem „Ukrajinskij Strilec”, ale z zachowaniem dotychczasowej numeracji (nr 34—38). Od 8 lipca (nr 39) wydawano go już w Borszczowie pod pierwotnym tytułem „Strilec”. 23 lipca pismo ponownie zostało przeniesione do Kamieńca Podolskiego, by ulec ostatecznej likwidacji 16 listopada 1919 r. (ostatni nr 95) ⁶⁹.

Na początku czerwca 1919 r. na terytorium ZURL zostało założone ostatnie czasopismo ukraińskie — „Hałyckij Hołos”. W pierwszym numerze, który ukazał 9 czerwca, prawdopodobnie w Buczaczu, Jewhen Petruszewycz ogłosił siebie dyktatorem ZOUNR ⁷⁰.

⁶⁷ *Tamże*, nr 165, s. 5.

⁶⁸ Zob. Aneks, poz. 8, 9.

⁶⁹ Łewyćkij, *op. cit.*, s. 332. Por. Baczynskij, *op. cit.*, nr 167, s. 5.

⁷⁰ Kałyna, *op. cit.*, s. 417.

W dniach 16—18 lipca 1919 r. rząd i armia ukraińska przechodzą za Zbrucz. Do Kamieńca Podolskiego, który stał się na pewien okres nową siedzibą rządu zachodnioukraińskiego, przeniosły się również redakcje ocalałych pism ukraińskich. Atmosfera militarnej i politycznej klęski nie była czynnikiem sprzyjającym dalszemu funkcjonowaniu ocalałych resztek republikańskiej prasy. 12 września 1919 r. pojawił się ostatni (czwarty) numer „Hałyćkoho Hołosu”. W tej sytuacji rząd ukraiński przez najbliższe dwa miesiące, aż do czasu wyjazdu do Wiednia, pozbawiony był jakiegokolwiek organu prasowego. Prawdopodobnie w tym samym czasie przestał się ukazywać „Kozackyj Hołos”, który po przejściu przez armię linii Zbrucza pełnił rolę organu Kwatery Prasowej Naczelnej Komendy UHA. Po proklamowaniu dyktatury i rozwiązaniu Państwowego Sekretariatu zlikwidowano m. in. Państwowy Sekretariat Spraw Wojskowych, tworząc w jego miejsce Wojskową Kancelarię Dyktatora⁷¹. W wyniku tych zmian „Wistnyk Derżawnoho Sekretariatu Wijskowych Spraw” został zastąpiony wydawanym od lipca w Kamieńcu Podolskim nowym pismem pt. „Wistnyk Ukrajinskocho Wijska”, nadal pod redakcją I. Boberśkoho (ukazały się prawdopodobnie tylko dwa numery).

W lutym 1920 r. część oddziałów UHA, znajdując się w krytycznym położeniu militarnym, w wyniku pertraktacji prowadzonych z dowództwem radzieckim podporządkowana została Czerwonej Armii, tworząc tzw. Czerwoną Ukraińską Halicką Armię (CzUHA). Formacje wojskowe wchodzące w jej skład przystąpiły do organizowania własnej prasy. 6 stycznia 1920 r. w Winnicy ukazał się pierwszy numer gazety „Czerwonij Striłeć”, organ Rewolucyjnego Komitetu CzUHA⁷². 24 lutego Kwatery Prasowa Naczelnej Komendy CzUHA, będąca kontynuacją Kwatery Prasowej UHA, rozpoczęła wydawanie w miejscowości Bałta na Podolu pisma „Perełom”, w miejsce dotychczasowego jej organu „Striłeć”. W składzie redakcji znaleźli się m. in. Steciuk, I. Krewecyj (były redaktor „Repubłyky”), W. Bobynskij. W tej samej miejscowości, prawdopodobnie na przełomie lutego i marca 1920 r., wychodzi „Striłecka Wistka”, organ I Korpusu CzUHA. 17 marca w Berszad, miejscu postoju I Brygady USS, pojawił się pierwszy i jedyny numer gazety „Czerwonij USS”.

W drugiej połowie lutego 1920 r. winnicki rewolucyjny komitet CzUHA połączył się z głównym rewolucyjnym komitetem CzUHA w Bałcie. W związku z tym redakcję „Czerwonoho Strilcia” przeniesiono do Kijowa (gdzie 7 marca ukazał się pierwszy numer, już według nowej numeracji), a następnie do Bałty. Według radzieckiego historyka J. Daszkiewicza, „Czerwonij Striłeć” został przeniesiony do Bałty w miejsce

⁷¹ Tamże.

⁷² Daszkiewicz, *op. cit.*, s. 118. Na podstawie umowy zawartej z dowództwem radzieckim 11 II 1920 CzUHA zreorganizowano, tworząc 3 brygady, które włączone zostały do 12 i 14 armii, a następnie wysłane na front radziecko-polski.

zlikwidowanego pisma „Perełom” (w okresie 4 II — 9 III ukazały się 4 numery), w którym — w myśl oceny rewolucyjnego komitetu — zamieszczano artykuły nie sprzyjające reorganizacji CzUHA przeprowadzonej przed jej włączeniem w skład Armii Czerwonej⁷³.

Po zakończeniu reorganizacji, w końcu marca 1920 r. „Czerwony Strieł” przestał się ukazywać (ostatni nr 7 z 30 III), jednakże już 11 kwietnia został ponownie wznowiony, tym razem w Kijowie. Po wydaniu ośmiu dalszych numerów gazeta uległa kolejnej, tym razem ostatecznej, likwidacji w związku z zajęciem Kijowa przez wojska polskie i ukraińskie (armia UNR)⁷⁴.

Niezadowolony narastający w szeregach CzUHA w związku z nadmiernym ograniczaniem ich dotychczasowej odrębności w szeregach Armii Czerwonej (aresztowania i zmiany dowództwa, zakaz noszenia tryzubów itp.) sprawiło, iż 23 kwietnia 1920 r. II i III brygady CzUHA przeszły linię frontu i poddały się oddziałom armii petlurowskiej, walczącej po stronie polskiej. Obydwie brygady rozbrojono i internowano w obozach na terenie Polski⁷⁵. Część żołnierzy i oficerów, którym udało się uniknąć internowania, wstąpiła do 6. hersońskiej dywizji armii URL dowodzonej przez gen. Krausa, która wkrótce potem przeszła na terytorium Czechosłowacji, gdzie została internowana i osadzona w obozie w Libercu. I Brygada USS, okrążona przez oddziały polskie w Pikówce k. Koziatyna, skapitulowała i również została osadzona w obozach jenieckich w Polsce.

Spośród kilkunastu obozów, w których przebywali żołnierze UHA, prasa ukazywała się tylko w trzech: w Tucholi (Polska) oraz w Libercu i Niemieckim Jabłonnem (Czechosłowacja)⁷⁶. W Tucholi wydawano 4 pisemka: „Wzad”, „Rada”, „Sportowec” i „Tabor”; z reguły przepisywane ręcznie, ukazywały się w nakładzie kilkunastu egzemplarzy. Żadne z tych pism nie zachowało się do dnia dzisiejszego⁷⁷.

W znacznie bardziej korzystnej sytuacji znajdowali się żołnierze ukraińscy internowani w Czechosłowacji⁷⁸. Na terenie obozów mieli oni sto-

⁷³ Daszkiewicz, *op. cit.*, s. 119.

⁷⁴ *Tamże*.

⁷⁵ „Kalendar Czerwononji Kałyny”, 1922, s. 134—136.

⁷⁶ *Ukrajńska zahalna encykłopedija*, t. 3, s. 658. Komisja Międzynarodowego Czerwonego Krzyża kontrolująca obozy w okresie 2 IX — 23 X 1919 określiła liczbę więźniów na 23 433 osoby (obozy: Strzałkowo, Wadowice, Brześć, Dombie k. Krakowa, Pikulice, Biała, Łańcut i in.). W obozach znalazło się także wielu znanych ukraińskich polityków i dziennikarzy, m. in. K. Studynskij, J. Romańczuk, W. Ochrymowycz, W. Starosolskij, I. Kyweliuk, W. Baczynskij, I. Kuroweć.

⁷⁷ Szankowskij, *op. cit.*, s. 438.

⁷⁸ Oprócz dywizji gen. Krausa internowanej w obozie w Libercu, a następnie przeniesionej do Józefowa, w obozie w miejscowości Niemieckie Jabłonne przebywali żołnierze Górskiej Brygady UHA, która przeszła na terytorium Czechosłowacji w połowie maja 1919.

sunkowo dużą swobodę poruszania się oraz znacznie większe możliwości prowadzenia działalności kulturalno-oświatowej, a także wydawniczej. W 1920 r. w obozie w Niemieckim Jabłonnem zaczęło się pojawiać dwa razy w miesiącu czasopismo „Ukrajński Strilec”. Przeznaczone było dla ogółu żołnierzy, stąd też dominowała w nim tematyka kulturalno-oświatowa i humorystyczna. Natomiast w obozie w Libercu wydawano pismo „Ukrajński Skytalec”, które z czasem stało się organem politycznym ukraińskiej emigracji wojskowej ZURL. W 1922 r. redakcję czasopisma przeniesiono do obozu w Józefowie, a następnie — po kilku miesiącach — do Wiednia, gdzie ukazywało się jako organ Ukraińskiego Komitetu Wojskowego. „Ukrajński Skytalec” zawiera szereg cennych materiałów do historii UHA oraz emigracji ukraińskiej w Czechosłowacji. Pismo przestało wychodzić w 1924 r.

W listopadzie 1919 r. dyktator ZURL E. Petruszewycz przeniósł się wraz z rządem do Wiednia, gdzie w lipcu 1920 r. powstał nowy rząd emigracyjny ZURL. W Wiedniu, który stał się odtąd głównym ośrodkiem zachodnioukraińskiej emigracji politycznej, w końcu listopada 1919 r. Urząd Prasy i Propagandy ZURL przystąpił do wydawania oficjalnego organu rządu ukraińskiego — tygodnika „Ukrajński Prapor” (1919—1923), pod redakcją P. Łysiaka (od 1921 r. I. Nimczuka). W listopadzie 1923 r. pismo zostało przeniesione do Berlina i tu po kilku tygodniach uległo likwidacji. „Ukrajński Prapor” był, oprócz „Ukraińskoho Skytałcia”, ostatnim najdłużej ukazującym się pismem Zachodnio-Ukraińskiej Republiki Ludowej⁷⁹.

Na terytorium Zachodnio-Ukraińskiej Republiki Ludowej ukazywała się również prasa w języku polskim, wydawana przez Polaków. Okazuje się, iż wbrew rozpowszechnianym w okresie walk polsko-ukraińskich informacjom o ostrych represjach stosowanych przez administrację ukraińską wobec wszelkich przejawów aktywności osób narodowości polskiej — prasa polska funkcjonowała bez większych zakłóceń przez cały okres istnienia ZURL.

Dokładna liczba gazet i czasopism wydawanych przez Polaków nie jest niestety znana, znając jednak realia polityki prasowej ZURL należy przyjąć, że w porównaniu ze stanem sprzed 1 listopada 1918 r. nie uległa większym zmianom. Można nawet zaryzykować twierdzenie, że ogólna ich liczba nie tylko nie zmalała, ale wręcz wzrosła wskutek powstania szeregu nowych tytułów. Z braku szerszych źródeł możemy odwołać się jedynie do przykładu prasy polskiej wydawanej w Stanisławowie. W mieście tym — według niepełnych danych — do czasu zajęcia go przez oddziały polskie ukazywały się 3 czasopisma polskie: „Znicz”, „In-

⁷⁹ I. Kedryn, *Żyttia — podiji — liudy. Spomyny i komentari*, New Jork 1976, s. 83.

formator” i „Głos Prawdy”⁸⁰. Dwa spośród nich (w przypadku „Informatora” brak daty powstania) zaczęto wydawać już po proklamowaniu ZURL, a więc musiały powstać za zgodą władz ukraińskich. Z analizy treści wymienionych pism — dokonanej po latach przez dziennik „Diło”⁸¹ — wynika, że pisma te reprezentowały bardzo zróżnicowaną skalę kierunków politycznych: od akceptowania państwowości ukraińskiej i praw Ukraińców do tych ziem („Głos Prawdy”), poprzez postawę względnej neutralności i niezaangażowania się („Informator”), aż po skrajną, nieprzychylną, wręcz antyukraińską („Znicz” — organ Polskiego Komitetu Powiatowego).

W przededniu przyjazdu S. Petlury do Stanisławowa „Głos Prawdy” pisał: „Teraz u nas jest tylko garstka takich, co chcą walki z Ukrainą, co przejrżeli, kto pchnął do bratobójczej walki! Panowie magnaci, co przehandlowali naszą wolność przed stu laty, ci sami pchnęli nas do walki z bratnim narodem”. Po latach „Kurier Stanisławowski” w artykule poświęconym dziesiątej rocznicy zdobycia Stanisławowa przez wojska polskie (25 V 1919) za szerzenie takich poglądów nazwał „Głos Prawdy” „gadzinowcem”⁸². Z kolei w artykule wstępnym zamieszczonym w pierwszym numerze „Znicza” czytamy: „Chcemy być wiecznym ogniem, wyrazicielem naszych idei i naszych przekonań, obrońcą polskiego życia na Pokuciu. [...] Naszym najgorętszym życzeniem wzmocnić wiarę w naszą przyszłość, zjednoczyć całe nasze społeczeństwo pod jednym i wyłącznie tylko polskim sztandarem”⁸³. Mimo wybitnie nieprzychylnych dążeń ukraińskim wymowie tego tekstu, opublikowanego tuż pod bokiem ukraińskiego rządu i dowództwa wojskowego, nie został on skonfiskowany. Wprawdzie kolejne numery pisma ukazywały się często z białymi plamami, świadczącymi o ingerencji cenzury, jednak czasopiśmo nigdy nie zostało przez władze ukraińskie zawieszono.

Fakt swobodnego funkcjonowania tak różnorodnej politycznie prasy polskiej w głównym wówczas ukraińskim ośrodku administracyjnym i politycznym należy uznać za zjawisko co najmniej dziwne, szczególnie wobec ostrych represji, jakie strona polska stosowała wobec prasy ukraińskiej.

Przyczyny tak liberalnego traktowania przez władze ZURL prasy polskiej są dosyć złożone i nie do końca wyjaśnione. Z pewnością nie wynikały one z obaw przed zastosowaniem podobnych represji wobec prasy ukraińskiej wydawanej na terytorium znajdującym się pod kontrolą polskiej administracji. Los, jaki spotkał prasę ukraińską po zajęciu przez

⁸⁰ „Znicz” (nr 1 z 1 XII 1918; ukazywał się przez cały czas istnienia ZURL); „Informator” (red. Majer; ukazało się 12 numerów); „Głos Prawdy” (23 II — 14 III 1919; ukazało się 6 numerów) — „Diło”, nr 118 z 30 V 1929, s. 3.

⁸¹ Tamże.

⁸² Tamże.

⁸³ Tamże.

oddziały polskie Przemyśla i Lwowa, a następnie innych miejscowości, pozbawił władze ukraińskie już na samym początku trwania polsko-ukraińskiego konfliktu jakichkolwiek złudzeń co do możliwości zmiany polskiej polityki prasowej w tej dziedzinie. Rzeczywista przyczyna — moim zdaniem — wynikała po części z ogólnie liberalnego charakteru polityki wewnętrznej ZURL w stosunku do ludności polskiej i innych narodowości żyjących na jej terytorium, a także z niedoskonałości aparatu administracyjnego (w tym i cenzury), który przejęty niemalże w całości z rąk austriackich zatrudniał stosunkowo dużą liczbę Polaków, stąd też nie zawsze był sprawnym narzędziem w rękach ukraińskiego rządu.

*

Dzieje prasy ukraińskiej wydawanej w ZURL stanowią znaczący rozdział w historii ukraińskiego czasopiśmiennictwa. Rola spełniana przez nią w owym okresie jest pod wieloma względami porównywalna do tej, jaką odegrało w ukraińskiej myśli niepodległościowej powstanie państwa zachodnioukraińskiego. Była to prasa młoda, ale jednocześnie niezmiernie prężna, która nie zdążyła okrzepnąć jedynie wskutek splotu niepomyślnych wydarzeń militarnych i politycznych, w konsekwencji likwidacji instytucjonalnych kulturalnych i politycznych form życia i działalności Ukraińców w Zachodnio-Ukraińskiej Republice Ludowej. Jej likwidacja była nie tylko dotkliwym ciosem wymierzonym w aspiracje niepodległościowe Ukraińców. Była też równoznaczna ze zubożeniem ukraińskiej substancji narodowej, przedłużając o kolejne lata stan wywołany wojną światową. W tym też należy dopatrywać się przyczyn kryzysu przeżywanego przez prasę ukraińską w pierwszych latach Drugiej Rzeczypospolitej, jak też jej słabej pozycji — w porównaniu z prasą innych mniejszości narodowych — w okresie późniejszym.

A n e k s

BIBLIOGRAFIA PRASY ZACHODNIO-UKRAIŃSKIEJ REPUBLIKI LUDOWEJ

1. БЕРЕЖАНСЬКИЙ ВІСТНИК. Орган Повітової Національної Ради в Березанях. Wrzesień 1919. Tygodnik.
2. БОМБА. Польовий сатиричний журнал. В. м. 1919.
3. БОМБА ГУМОРУ Й САТИРИ. Lwów 1918.
4. БОМБОМЕТНИК. В. м. 1919.
5. БОРЩІВСЬКИЙ ГОЛОС. Barszczów 1919. Tygodnik.
6. ВЗАД. Tuchola (obóz internowanych żołnierzy Ukraińskiej Halickiej Armii) 1919. (Niereg.).

7. ВІСНИК ДЕРЖАВНИХ ЗАКОНІВ І РОЗПОРЯДКІВ ЗАХІДНОЇ ОБЛАСТИ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ. Stanisławów 1919. Miesięcznik, tygodnik (Poprzednio poz. 24). WJ.
8. ВІСНИК ДЕРЖАВНОГО СЕКРЕТАРІАТУ ОСВІТИ І ВІРОІСПОВІДАННЯ. Stanisławów 1919. (Niereg.). (Por. poz. 46).
9. ВІСНИК ДЕРЖАВНОГО СЕКРЕТАРІАТУ ШЛЯХІВ ПОЧТ І ТЕЛЕГРАФІВ. Stanisławów 1919. (Niereg.).
10. ВІСНИК ДЕРЖАВНОГО СЕКРЕТАРІАТУ ВІЙСЬКОВИХ СПРАВ. Tarnopol 1918—1919, Stanisławów, Kamieniec Podolski 1919. Miesięcznik. (Dalej poz. 12). WJ.
11. ВІСНИК МАТЕРІАЛЬНОГО ШТАБУ (НАЧАЛЬНОЇ КОМАНДИ ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ). Chodorów 1919. (Niereg.).
12. ВІСНИК УКРАЇНСЬКОГО ВІЙСЬКА. Kamieniec Podolski 1919. (Poprzednio poz. 10).
13. ВОЛЯ. Революційний орган Перемищини. Przemyśl 1918. 3 × tygodniowo. MP, AP (Przemyśl).
14. ВОЛЯ. Орган Громадського Комітету. Stanisławów 1919. Tygodnik.
15. ГАЛИЦЬКИЙ ГОЛОС. В. м. [Buczacz], Kamieniec Podolski 1919. Tygodnik.
16. ГОЛОС ЗНАД БУГА. Sokal 1918—1919. Tygodnik.
17. ГОЛОС КАЛУША. Орган Держ. Пов. Комісаріату. Katusz 1919. Tygodnik.
18. ГОЛОС ПОДІЛЛЯ. Tarnopol 1918. Dziennik. (Dalej poz. 64).
19. ГРОМАДСЬКА ДУМКА. Rudki 1919. Tygodnik. SAP.
20. ГРОМАДСЬКИЙ ГОЛОС. Kołomyja 1919. Tygodnik.
21. ДІЛО. Lwów 1880—1918, 1920—1939. Dziennik. WJ, BUW, BUWr, BN.
22. ДРОГОБИЦЬКИЙ ЛИСТОК. Орган Повітової Управи „Української Національної Ради” в Дрогобичі. Drohobycz 1918—1919. Tygodnik. SAP.
23. ЗБАРАЖСЬКЕ СЛОВО. Орган Державного Секретаріату в Збаражі. Zbaraż 1919. Tygodnik.
24. ЗБІРНИК ЗАКОНІВ, РОЗПОРЯДКІВ ТА ОБІЖНИКІВ ПРОГОЛОШЕНИХ ДЕРЖАВНИМ СЕКРЕТАРІАТОМ ЗАХ. УКР. НАР. РЕПУБЛІКИ. Stanisławów 1918. Miesięcznik. WJ. (Dalej poz. 7).
25. ЗОЛОЧІВСЬКЕ СЛОВО. Видання Окружної Військової Команди в Золочеві. Złoczów 1918—1919. 2 × tygodniowo. AP (Przemyśl), SAP, WJ.
26. КАЛЕНДАР НА РІК 1919. Tarnopol 1919.
27. КОЗАЦЬКИЙ ГОЛОС. Військова часопись. Kamionka Strumiłowa 1919, В. м. 1919. 2 × tygodniowo. (Niereg.).
28. НАДДНІСТРЯНСЬКИЙ ГОЛОС. Орган Держ. Пов. Комісаріатів у Самборі, Старім Самборі і Турці. Sambor 1918. (Dalej poz. 29).
29. НАДДНІСТРЯНСЬКІ ВІСТИ. Орган пов. Комісаріатів в Самборі, Старім Самборі, Турці і Мостисках. Sambor 1919. 2 × tygodniowo. BN, SAP, WJ, AP (Przemyśl). (Poprzednio poz. 28).
30. НАРОД. Радикальна політична часопись. Stanisławów 1919. Tygodnik, dziennik.
31. НАША ЗЕМЛЯ. Селянський часопис. Czortków 1918—1919. Tygodnik, dwutygodnik.
32. НАША МЕТА. Орган українських студентів. Drohobycz 1919. Tygodnik. SAP.
33. НОВА ШКОЛА. Орган народного учительства Дрогобиччини. Drohobycz 1919. Miesięcznik.
34. НОВЕ ЖИТТЯ. Stanisławów 1918—1919. Dziennik. WJ, SAP, AP (Przemyśl).
35. НОВИНИ. Орган коломийської філії Інформаційного Бюро Армії УНР. Kołomyja 1919. Dziennik.
36. ПОКУТСЬКИЙ ВІСНИК. Орган Окружної Національної Ради в Коломиї. Kołomyja 1918—1919. 2—3 × tygodniowo.
37. ПОЛЕВА ГАЗЕТА І-ГО ГАЛИЦЬКОГО КОРПУСА. Miejsce postoju 1919.
38. ПОСЛІДНІ ВІСТІ. Kołomyja 1918. Jednodniówka.
39. ПЕРЕЛОМ. Bałta 1920. (Niereg.).
40. РАДА. Tuchola 1919. (Niereg.). (Por. poz. 6).
41. РЕВОЛЮЦІОНЕР. Календар на 1919 рік. Tarnopol 1919.

42. РЕПУБЛИКА. Stanisławów 1919. Dziennik. BUWr, BJ, CAP, BN.
43. РЕПУБЛИКАНЕЦЬ. Революційно-демократичний тижневик. Орган Селянсько-Робітничого Союзу. Stanisławów 1919. Tygodnik. BN.
44. РЕПУБЛИКАНСЬКИЙ САМОХОТНИК. Гумористичний журнал. Stanisławów 1919. (Poprzednio poz. 47).
45. РІПА. Tarnopol 1919.
46. РОЗПОРЯДКИ І ОБІЖНИКИ ДЕРЖАВНОГО СЕКРЕТАРІЯТУ ОСВІТИ І ВІРОСПО-
ВІДАНЬ. Stanisławów 1919. (Niereg.). (Por. poz. 8).
47. САМОХОТНИК. Журнал гумору і сатири. В. м. 1915—1919. (Dalej poz. 44).
48. СВОБОДА. Lwów 1897—1918, 1922—1938, Stanisławów 1919. Tygodnik. CAP, BUWr,
AP (Przemyśl).
49. СІЧОВИЙ ГОЛОС. Орган Українського Січового Союзу в Коломиї. Kołomyja 1918—
1919. Tygodnik.
50. СПОРТОВЕЦЬ. Tuchola 1919. (Niereg.). (Por. poz. 6).
51. СТАНИСЛАВІВСЬКИЙ ГОЛОС. Урядова часопис Повітової Української Національ-
ної Ради. Stanisławów 1918. 2 × tygodniowo.
52. СТАНИСЛАВІВСЬКИЙ ВІСТНИК. Stanisławów 1918.
53. СТАНИСЛАВІВСЬКИЙ ЛИСТОК. Stanisławów 1918.
54. СТРИЙСЬКИЙ ВІСТНИК. Орган Стрийського Повітового Комісаріату. Stryj 1918—
1919. 2—3 × tygodniowo.
55. СТРИЛЕЦЬ. Часопис для Українського Війська. Tarnopol, Stanisławów, Stryj, Kamieniec
Podolski, Barszczów, Kamieniec Podolski 1919. Tygodnik, 2 × tygodniowo. CAP, AP (Prze-
myśl). (Dalej poz. 67).
56. СТРИЛЕЦЬКА ВІСТКА. Bałta 1920.
57. СТРИЛЕЦЬКИЙ ШЛЯХ. Неперіодичний часопис для війська. В. м. 1919.
58. СХІД. Тижневик для стрільців та козаків. В. м. 1919. Tygodnik.
59. ТАБОР. Tuchola 1919. (Niereg.). (Por. poz. 6).
60. ТОВМАЦЬКІ ВІСТИ. Орган Держ. Пов. Комісаріату в Товмачі. Tłumacz 1918—1919.
Tygodnik.
61. УКРАЇНА. Żółkiew 1918—1919. (Niereg.).
62. УКРАЇНЕЦЬ. Календарик на звичайний рік 1919. Stanisławów 1919.
63. УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО. Політична, економічно-суспільна часопись. Lwów 1915—1918.
Dziennik. BUWr, AP (Przemyśl), BN.
64. УКРАЇНСЬКИЙ ГОЛОС. Орган Державного Секретаріату Західно-Української На-
родної Республіки. Lwów 1918, Tarnopol 1918—1919. Dziennik. BJ, Oss. (Dalej poz. 69).
65. УКРАЇНСЬКИЙ ПРАПОР. Wiedeń 1919—1923, Berlin 1923, Tygodnik, dwutygodnik.
PAN—Kraków. (Poprzednio poz. 18).
66. УКРАЇНСЬКИЙ СКИТАЛЕЦЬ. Орган військової еміграції земель З. У. Н. Р. Liberec
1921, Józefów 1922, Wiedeń 1922—1924. Dwutygodnik. PAN—Kraków.
67. УКРАЇНСЬКИЙ СТРИЛЕЦЬ. Kamieniec Podolski 1919. (Poprzednio poz. 55).
68. УКРАЇНСЬКИЙ СТРИЛЕЦЬ. Niemieckie Jabłonne 1920—1921. Dwutygodnik.
69. УКРАЇНСЬКІ ВІСТИ. Щоденний, політичний, економічний і літературний часопис.
Tarnopol 1919. Dziennik. BUW. (Poprzednio poz. 64).
70. УРЯДОВІ ВІСТИ КОСІВСЬКОГО ПОВІТУ. Kossów 1918—1919. Dwutygodnik.
71. У. С. С. В. м. 1919.
72. ЧЕРВОНИЙ СТРИЛЕЦЬ. Орган Революційного Комітету Червоної Української Га-
лицької Армії. Winnica 1920. (Niereg.).
73. ЧЕРВОНИЙ СТРИЛЕЦЬ. Часопис для Червоного українського галицького війська.
Kijów, Bałta, Kijów 1920. 2—3 × tygodniowo.
74. ЧЕРВОНИЙ УСС. Орган Політичного Відділу I-ої Бригади УСС Червоної Української
Галицької Армії. В. И. [Berszad, Bałta] 1920.
75. ЧОРТКІВСЬКИЙ ВІСТНИК. Czortków 1919. Miesięcznik.
76. ЧОРНОГОРА. Kossów 1918—1919. Tygodnik.